

**Робота з покидьковими матеріалами як засіб розвитку творчості
дітей старшого дошкільного віку
шифр: «Покидьковий_матеріал»**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РОБОТИ З ПОКИДЬКОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	7
1.1. Розвиток творчості дітей старшого дошкільного віку: змістове наповнення поняття «творчість» та формування навичок роботи з дітьми...7	
1.2. Художня ручна праця як засіб розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку (ретроспективний огляд).....9	
1.3. Роль художніх і конструктивних умінь при застосуванні різних покидькових матеріалів як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку.....12	
Висновки до I розділу.....14	
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО–ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОКИДЬКОВОГО МАТЕРІАЛУ	15
2.1. Стан сформованості художніх і конструктивних умінь у дітей старшого дошкільного віку за допомогою покидькового матеріалу	15
2.2. Програма, методика та організація педагогічного експерименту	24
2.3. Формування художніх і конструктивних умінь при застосуванні різних покидькових матеріалів як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку	34
Висновки до II розділу.....	39
ВИСНОВКИ.....	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

Одним з основних шляхів реформування освіти в Україні є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, здатних закласти духовний, інтелектуальний і творчий потенціал підростаючих поколіннях. Це, в першу чергу, стосується вихователів дитячих садків, адже саме вони забезпечують початкове становлення особистості. Тому зростає увага суспільства до підготовки вихователів, вдосконалення їх педагогічної майстерності, готовності орієнтуватися в складних проблемах навчання та виховання малих дітей.

На сьогодні змінюються теоретичні засади перебудови системи освіти, що ґрунтуються на особистісно-орієнтованому підході, який своїми цілями, засобами і результатами протистоїть авторитарно-дисциплінарному.

Одним із чинників особистісно-орієнтованої системи освіти у зарубіжних країнах є художня педагогіка, спрямована на розвиток особистості засобами образотворчого мистецтва. Складовою художньої педагогіки є «образотворча праця» (художня праця), виготовлення виробів з різних пластичних матеріалів, де на перше місце піднімається робота з покидьковими матеріалами як засіб розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку. Така праця дає дитині можливість виявити свої здібності і можливості, служить для розкриття її внутрішнього світу. Робота з покидьковими матеріалами взаємопов'язує техніку і мистецтво, спрямовує особистість до творчого пошуку.

У державній програмі дошкільного виховання «Малятко» відмічається, що прилучати дитину до світу мистецтва, пробуджувати її бажання займатися художньою діяльністю – одне з головних завдань виховання [12]. Улюбленим у дітей видом такої діяльності і є художня

праця, яка дає змогу діяти з цікавими їм матеріалами (папером, картоном, природним; покидьковими, які втратили своє побутове призначення) брати участь у створенні нескладних, оригінальних виробів, різних за якістю, виразністю, фактурою матеріалів для ігор, праці, побуту.

Художня праця ґрунтується на декоративно-прикладному мистецтві. Теорія сучасного дизайну для дітей і практика дитячої художньої творчості демонструють широкі можливості такої продуктивної діяльності з покидьковими матеріалами, якою можна захопити дітей, залучати їх до цікавої і змістовної справи, розвинути вміння бачити прекрасне, виховати повагу до народних традицій. Провідна роль тут належить вихователю, професійна майстерність якого повинна забезпечувати розвиток творчості дітей старшого дошкільного віку. Вихователь повинен формувати і вдосконалювати вміння дітей з виготовлення і художньо-декоративного оформлення виробів з різних покидькових матеріалів і розвивати творчий потенціал дошкільнят. Уміння керувати будь-якою діяльністю дітей, в тому числі художньою, на високому професійному рівні є важливим для майбутнього вихователя.

Вихователь у закладі дошкільної освіти має створити всі умови для забезпечення дітей високою художньою освітченістю, формування конструктивного мислення творчої, працелюбної особистості; розвитку індивідуальних здібностей і талантів дітей, забезпечення умов для їх самореалізації.

Дослідження свідчать, що від рівня сформованості у педагога знань, умінь і навичок залежить рівень знань, умінь і навичок вихованців (Н. Кузьміна, С. Архангельський, Ю. Бабанський, та ін.), ефективність дитячої образотворчої і конструктивної діяльності, розвиток творчості дошкільників (Є. Ігнат'єв, Є. Фльоріна, Н. Сакуліна та ін.)

При недостатньо кваліфікованому керівництві дитина втрачає інтерес до образотворчої та конструктивної діяльності, гальмується розвиток її творчих здібностей (Є. Фльоріна), а зображення дітьми предметів та об'єктів навколишньої дійсності не буде якісним (Є. Ігнат'єв).

Ряд дослідників (В. Павлюк, І. Риндін, М. Кириченко, та ін.) вивчали різні аспекти роботи з покидьковими матеріалами як засіб розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку.

Актуальність проблеми зумовила тему нашого дослідження: «РОБОТА З ПОКИДЬКОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ».

Об'єктом дослідження є процес розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – методика роботи з покидьковими матеріалами як засіб розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку.

Метою дослідження є розробка змісту й методики проведення роботи з покидьковими матеріалами як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети дослідження були поставлені *завдання*:

1. Розкрити сутність поняття «творчість»;
2. Обґрунтувати роль художніх і конструктивних умінь роботи з покидьковими матеріалами;
3. Розробити програму з художньої праці;
4. Виділити специфічні та структурні компоненти художніх і конструктивних умінь;
5. Розробити методику роботи з покидьковими матеріалами як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку.

Для вирішення поставлених завдань ми використали такі методи наукового дослідження:

- ✓ **теоретичні:** аналіз психолого-педагогічної літератури, аналіз та узагальнення зібраної інформації; класифікація, індукція, дедукція, побудова аналогій, порівняння результатів дослідження;
- ✓ **емпіричні:** спостереження, анкетування, педагогічний експеримент.

Теоретичною основою нашої науково-дослідної роботи є закономірності та принципи диференціації та індивідуалізації педагогічного процесу, взаємозв'язок і взаємозалежність педагогічних явищ, положення про творчу діяльність і творчу активність особистості, провідну роль фахівців дошкільного профілю у вирішенні виховних та навчальних завдань дошкільця.

Практичне значення роботи полягає у розробці програми та методики роботи з покидьковими матеріалами як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку, перевірці змісту і методів формування художніх і конструктивних умінь, розробці системи практичних і творчих завдань, спрямованої на формування даних умінь, яка може бути використана вихователями.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РОБОТИ З ПОКИДЬКОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Розвиток творчості дітей старшого дошкільного віку: змістове наповнення поняття «творчість» та формування навичок роботи з дітьми

В останні десятиліття ХХ століття та вже на початку ХХІ століття педагогічна наука цілеспрямовано намагається не лише дослідити загальні особливості творчої діяльності, але й розробити спеціальні засоби, прийоми, методи та технології розвитку творчості.

Із педагогічної точки зору дошкільний вік є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей тому, що в цьому віці дитина вперше усвідомлює відношення між собою і навколишнім світом, моральних оцінках тощо.

У зв'язку з тим, що суспільний та економічний прогрес залежить насамперед від діяльності творчої, талановитої особистості, важливо з'ясувати думку науковців щодо змістового наповнення поняття «творчість», проблеми співвідношення творчості та інтелекту дітей, креативності, а також природи творчості. Існують різні підходи до тлумачення творчості та її співвідношення з інтелектом обдарованих осіб обґрунтовані в дослідженнях вітчизняних та американських учених.

О. Кульчицька тлумачить творчість як системне явище, яке включає певну сукупність взаємозв'язаних компонентів, а саме: а) творчі здібності; б) творчий процес; в) індивідуальний розвиток творчих здібностей; г) якості

особистості, що забезпечують творчу діяльність. Викладені положення дослідниця відображає у вигляді рисунку 1.1. (Додаток А) [10, с. 6].

З огляду на різні підходи вчених до проблеми особливостей поняття «творчість», зазначимо, що творчість слід аналізувати як схильність людини, спрямованої на певні досягнення: продукування нових ідей, створення значущого продукту, який є засобом самовираження; передбачає певні особистісні характеристики – достатній рівень інтелекту, гнучкість мислення, нестандартне бачення предмета, оригінальність, креативність.

На формування особистості дитини впливає багато чинників, серед яких чільне місце посідає культура й мистецтво. Поступово знайомлячись з культурною спадщиною людства, дитина прилучається до її цінностей, збагачує власний життєвий досвід, має можливість творчо застосовувати набуті знання у притаманних їй видах діяльності. Відповідно, розвивається уява, мислення, комунікативні навички, вміння розуміти іншого тощо.

Поняття «творчість» широко використовується у повсякденному житті та науковій літературі. Проте існують труднощі щодо його значення. До основних понять «творчості» належать такі:

- творчість - це діяльність людини, в якій вона створює нові об'єкти та якості, схеми поведінки й спілкування, нові образи та знання;
- творчість є вищою формою активності та самодіяльності людини;
- творчість - це суто людська діяльність; це не лише створення суспільно значущого продукту, творчістю можна назвати всі ті «відкриття», які людина робить особисто для себе;
- творчість - це потреба в самоактуалізації, повній і вільній реалізації своїх здібностей та життєвих можливостей [11, с. 52].

Для зміни існуючого стану речей можна запропонувати наступні заходи, що спрямовані на ефективний розвиток творчих здібностей дошкільників:

- 1) введення до програми спеціальних занять, спрямованих на розвиток творчої уяви і мислення дітей;
- 2) на спеціальних заняттях з малювання, музики, розвитку мовлення давати завдання творчого характеру;
- 3) скеровування дитячих предметних і сюжетно-рольових ігор направлених на розвиток уяви;
- 4) використання спеціальних ігор, що розвивають творчі здібності дітей;
- 5) робота з батьками та педагогами [6].

Отже, робимо висновок, що творчість – це людська діяльність, у процесі якої особистість, задовольняючи потреби в реалізації своїх здібностей, створює нові знання, об'єкти, схеми поведінки, робить власні «відкриття».

Розвиток творчих здібностей дітей в образотворчій діяльності, танцях, музиці або інших видах мистецтва набагато краще і ефективніше при взаємодії дитини з дорослими, батьками. Спільна творчість подібного типу має багато плюсів, які запропоновано нами у роботі.

1.2. Художня ручна праця як засіб розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку (ретроспективний огляд)

Історією дошкільної педагогіки накопичений багатий досвід залучення дітей до творчої праці як загальнолюдської цінності, що є важливим елементом усестороннього розвитку особистості дитини, підготовки її до майбутньої трудової діяльності.

Зміст трудового виховання підрастаючого покоління був зумовлений власне трудовим життям народу, конкретними умовами діяльності людей.

Великого значення ручній праці у трудовому вихованні дітей

надавали видатні педагоги минулого, Д. Локк, Ж. Руссо, М. Монтессорі, Ф. Фребель, Я. Коменський та ін.

Я. Коменський підкреслював важливе значення ручної праці у вихованні дітей, і, зокрема, можливість «винаходити», тобто проявляти творчу активність для створення чогось нового. У своєму творі «Материнська школа» Я. Коменський наголошує на необхідності залучення дітей до систематичних занять [8, с. 78].

У XVIII столітті соціальний рух призвів до нових поглядів на життя і на місце людини в ньому. Людину почали розглядати як діяльну істоту, що постійно розвивається. Це знайшло своє відображення у педагогічній думці.

Педагоги почали в дитині цінувати діяльність, визначати її різні форми і звернули увагу на працю, зокрема на ручну. Підтвердження цьому знаходимо у педагогічній системі Ж. Руссо. Він вважав працю джерелом знання, засобом розвитку самодіяльності вихованців. Серед усіх видів праці він надавав перевагу саме ручній праці, вважаючи її основою розумового, фізичного і духовного розвитку дитини [14, с. 218].

Вперше питання про спеціальну підготовку педагога для проведення роботи з ручної праці у дитячому садку обґрунтовані у педагогічній системі Фрідріха Фребеля. Він вважав, що для маленьких дітей доступні і необхідні такі заняття як викладання, вишивання, виколювання, плетіння тощо з різних покидькових матеріалів. На його думку, всі ці заняття повинні відбуватися, в особливих закладах – дитячих садках під керівництвом осіб із спеціальною підготовкою, які не перешкоджаючи спонтанній активності дітей, повинні здійснювати керівні функції у дитячих заняттях. Для Фребеля ручна праця була спрямована «не на підготовку ремісника, але на формування більш досконалої людини» [1, с. 13].

На початку ХХ століття у дошкільних закладах на території нинішньої України були розповсюджені так звані «фребелівські заняття» - переплетіння тростин, смужок паперу, вирізування з паперу, згинання паперу тощо. У своїй книзі «Наш дитячий садок» М. Свентицька доповнила «фребелівські заняття», обґрунтувала систему занять дітей з різними матеріалами.

У кінці 20-х – початку 30-х років погляд на «працю як діяльність», спрямовану «на задоволення життєвих потреб», на практиці привела до надмірного захоплення результатами дитячих робіт.

На початку 50-х років у спеціалістів з дошкільного виховання з'явився інтерес до розробки проблем трудового та естетичного виховання у дитячому садку, зокрема досліджується праця дітей з виготовлення іграшок із паперу і дерева, покидькового матеріалу зміст та організація праці дітей, особливості засвоєння умінь і навичок, творчі можливості дітей та ін. Питання підготовки вихователів до проведення занять з ручної праці не розглядалося.

У 60-х роках ручна праця стала окремим предметом. Впродовж наступних років зміст предмету «Ручна праця» суттєво не змінювався.

У 90-х роках з'являються нові програми виховання і навчання дітей дошкільного віку «Дитина», «Малятко», «Українське довкілля», в яких є розділи «Художня праця», де викладені завдання і зміст художньої діяльності дітей стосовно кожної вікової групи. Ручна праця, включаючи в свій обсяг і художню працю, має більш практичну спрямованість, виховує у дітей необхідні для життя уміння і навички, привчає дітей самостійно використовувати набуті трудові дії у повсякденному житті, обов'язкове застосування різних покидькових матеріалів як засобу розвитку творчості дітей, починаючи з дошкільного віку.

У результаті аналізу психолого-педагогічної та методичної

літератури ми прийшли до висновків:

1. На першому етапі розвитку суспільного дошкільного виховання у дитячих садках були запроваджені заняття з різними матеріалами. Хоча на той час не був теоретично обґрунтований зміст ручної праці для дітей дошкільного віку, продуктивна діяльність з різними матеріалами мала на меті задовольнити прагнення до творчості, розвивати у дитини зорові і тактильні відчуття, вміння виготовляти нескладні вироби.

2. На різних етапах радянського дошкільного виховання ставлення до ручної праці було неоднаковим. Особливо це стосується керівництва вихователем практичною діяльністю дітей:

- «політехнізація» праці (кінець 20-х - початок 30-х років), заняття проводив не дитячий вихователь, а «спеціаліст з політехнізації»;
- педагог мав формувати у дітей вміння працювати з матеріалом, сприяти розвитку дитячої творчості (з середини 30-х - 90-ті роки).

3. Курс «Художня праця» є важливою складовою професійної підготовки майбутнього вихователя дитячого садка в середній ланці освіти. Проте у системі фахової підготовки працівників дошкільного профілю вищого рівня він не був введений у сучасні навчальні плани.

1.3. Роль художніх і конструктивних умінь при застосуванні різних покидькових матеріалів як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку

Уміння є одним з найважливіших компонентів розвитку дитини старшого дошкільного віку. Якісна підготовка вихователя до проведення роботи з художньої праці в дошкільному закладі передбачає формування таких умінь, від яких буде залежати результативність цієї роботи. Достатній рівень володіння ними допоможе педагогу постійно творчо

розвиватися і розвивати творчий потенціал дитини.

Сутність поняття «уміння» в узагальненому розумінні трактується як спосіб виконання дії чи системи дій, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок.

Є. Бойко вважав, що «уміння, виражене у дітей старшого дошкільного віку у вигляді готовності до дії, і являє собою певну систему знань і навичок, тобто продукт їх функціонального поєднання» [3, с. 43].

З. Ходжава вважав, що уміння як створення нового, своєрідного творчого моменту в практиці суб'єкта, як здатність свідомо і самостійно виконати те чи інше завдання [1, с. 21].

Ми цілком погоджуємося з думкою В. Каплинського, який визначає уміння як «внутрішні моделі майбутньої діяльності, що забезпечують її результативність у змінених умовах» [7, с. 4].

У нашій роботі ми розглядаємо формування художніх і конструктивних умінь, що є уміннями спеціальними і специфічними. Кожний вид діяльності потребує умінь. Всі ці уміння ґрунтуються на спільних психічних властивостях, які набувають специфічних особливостей в кожній діяльності відповідно до її змісту.

Спеціальні уміння – це уміння в тій галузі діяльності, якій навчають дітей: уміння малювати, конструювати, ліпити, вишивати та ін.

У нашому дослідженні такою діяльністю є художня праця, яка має свою специфіку, що виражається у застосуванні певних прийомів обробки покидькових матеріалів, технології виготовлення виробів, їх художнього оформлення.

Аналіз та узагальнення розглянутих нами програм [2; 5; 12] дозволив створити програму з художньої праці, приділивши належну увагу роботі з різних покидькових матеріалів як засіб розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку для дошкільних установ, визначити зміст, специфічні і

структурні компоненти художніх та конструктивних умінь.

Висновки до I розділу:

Історією дошкільної педагогіки накопичений багатий досвід залучення дітей до творчої праці як загальнолюдської цінності, що є важливим елементом усестороннього розвитку особистості дитини, підготовки її до майбутньої трудової діяльності.

Зміст трудового виховання підрастаючого покоління був зумовлений власне трудовим життям народу, конкретними умовами діяльності людей.

Одним з найважливіших компонентів при роботі з різним покидьковим матеріалом як засобом розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку є уміння. У дошкільній установі діти спроможні оволодіти художніми і конструктивними вміннями та здобути відповідні методичні знання і уміння. Педагог повинен не тільки здійснювати керівництво художньо-конструктивною діяльністю дітей, але й володіти способами виготовлення різноманітних виробів, уміти пояснити їх дітям.

Потенційні можливості для формування художніх і конструктивних умінь містять методи творчо-пошукової діяльності, створення проблемних ситуацій, індивідуальний підхід до дітей у процесі навчання.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНО–ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПОКИДЬКОВОГО МАТЕРІАЛУ

2.1. Стан сформованості художніх і конструктивних умінь у дітей старшого дошкільного віку за допомогою покидькового матеріалу

Формувальному експерименту передував констатувальний експеримент, який проводився з метою вивчення уявлень дітей старшого дошкільного віку про уміння, необхідні для виготовлення і оформлення різноманітних виробів з покидькового матеріалу; з'ясування стану сформованості умінь у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання констатувального експерименту.

1. Виявити уявлення дітей старшого дошкільного віку про уміння, необхідні для художньої праці з виготовлення та декоративного оформлення виробів з покидькового матеріалу.
2. Визначити ступінь творчості дітей старшого дошкільного віку при виконанні робіт з покидькового матеріалу.
4. З'ясувати рівні художніх і конструктивних умінь дітей старшого дошкільного віку.

Із дітьми проводилось 5 дослідних завдань. Перше завдання було спрямоване на виявлення уявлень дітей старшого дошкільного віку про художні і конструктивні уміння. Для цього їм пропонували питання, за якими вони самостійно визначали уміння, що, на їх погляд, необхідні для виготовлення і художньо-декоративного оформлення виробів з покидькового матеріалу.

Друге завдання. Дітям пропонувалось виготовити площинну іграшку з паперу і картону – у вигляді шаблону чи способом комбінування

геометричних фігур, іграшку з рухомими частинами чи виріб по типу оригамі. Ми звертали увагу дітей на необхідність оформлення іграшки та можливість її виготовлення з покидькового матеріалу кількома способами. Пропонували також виготовити об'ємну іграшку з геометричних фігур: будиночок чи ляльку.

Третє завдання: робота з природним матеріалом. Дітям пропонувалося виготовити різні площинні чи об'ємні вироби, сюжетні композиції: аплікація з рослинного матеріалу або з черепашок; іграшки з жолудів, каштанів, шишок та ін.

Четверте завдання – робота з покидьковим матеріалом. Дітям пропонувалося виготовити вироби, використовуючи коробочки, катушки, скляночки; допоміжні матеріали: дріт, фольгу, клей, папір, картон, нитки.

П'яте завдання – робота з тканинами. Ми пропонували дітям пришити накладні аплікаційні елементи знайомими їм швами. Заохочували дітей використовувати в оформленні виробів елементи візерунків різних видів народного декоративно-прикладного мистецтва.

Система оцінювання виробів здійснювалась за такими критеріями:

І критерій. Аналізуючи уміння дітей створювати вироби з різних груп матеріалів, ми враховували:

- ✓ орієнтування у властивостях матеріалів;
- ✓ конструктивне рішення;
- ✓ художньо-декоративне оформлення виробу.

1. Для оцінки уміння враховувати властивості різних матеріалів при виготовленні виробів нами були визначені наступні показники:

а) вибір матеріалів за їх властивостями в залежності від призначення і конструкції виробу;

б) застосування технології обробки різних конструктивних матеріалів;

в) вибір матеріалів, необхідних для відображення художнього образу.

Якщо в роботі дитини наявні всі показники, вона отримувала три бали; якщо показники були розкриті частково, то дошкільник отримував два бали. Якщо дошкільник добирав матеріал, необхідний для відображення художнього образу, але не вмів обробляти його, він отримував один бал. Жодного балу не отримував дошкільник, який не умів дібрати відповідний матеріал і не вмів його обробляти.

2. Для оцінки конструктивного рішення нами були визначені наступні показники:

- а) вибір способу та визначення послідовності виготовлення іграшки;
- б) доцільність вибору способів з'єднання частин виробу;
- в) передання характерних особливостей форми, пропорції, розмірів предметів, а також взаєморозміщення і взаємозв'язку частин;
- г) врахування зв'язку між призначенням і характером конструкції виробу.

Три бали отримував дошкільник, у роботі якого були наявні всі показники. Два бали отримував дошкільник, який визначав спосіб та послідовність виготовлення іграшки, враховував зв'язок між призначенням і характером конструкції виробу, але мав і певні труднощі із знаходженням інших конструктивних рішень, способів з'єднання частин виробу. Один бал отримував дошкільник, який в своїй роботі не передавав характерні особливості форми, пропорції, розміру предметів, взаєморозміщення їх частин, не враховував зв'язок між призначенням і характером конструкції виробу й не міг обґрунтувати доцільність обраного способу з'єднання частин виробу. Жодного балу не отримував дошкільник, який до того ж не передавав в своїй роботі характерних особливостей зображуваного предмету, не визначав способи виготовлення виробу і з'єднання його

частин.

1. Оцінювання уміння дошкільників застосовувати декоративні засоби для художнього оформлення виробів відбувалося за такими показниками:

- 1) а) вибір засобів, необхідних для зображення художнього образу;
- б) складання план-схеми виготовлення виробу;
- в) розробка ескізу декоративної композиції;
- г) добір і поєднання кольорових сполучень;
- д) узагальнення і підкреслення кольору в декоративному оформленні

порівняно з реальним.

Трьома балами оцінено дошкільника, у якого в роботах наявні всі вищезазначені показники. Два бали отримував дошкільник, який визначав і використовував декоративне оформлення відповідно до конструкції виробу, композиційно розміщував елементи декору на площині, але мав певні труднощі при доборі кольорових співвідношень, підкресленні кольору в декоративному оформленні порівняно з реальним. Один бал отримував дошкільник, який мав труднощі при використанні видів декоративного оформлення, не вмів композиційно розміщувати елементи декору на площині, добирати кольорові співвідношення. Жодного балу не отримував дошкільник, який не використовував декоративне оформлення виробів.

2) Для оцінки використання засобів художньої виразності народного декоративно-прикладного мистецтва були визначені такі показники:

а) уміння добирати певні види декоративного оздоблення відповідно до форми і практичного призначення виробів;

б) знання основних закономірностей побудови орнаментів в декоративно-прикладному мистецтві (мотиви, композиція, колір);

в) визначення і використання національних особливостей у декоративному оздобленні виробів.

Три бали ставили у випадку, якщо дошкільник добирав декор виробів відповідно до їх форми і практичного призначення, знав основні закономірності побудови орнаментів різних видів декоративно-прикладного мистецтва, їх характерні кольори.

Два бали отримував дошкільник, який знав основні закономірності побудови орнаментів одного з видів декоративно-прикладного мистецтва. Мав труднощі з добором декоративного оздоблення відповідно до форми і практичного призначення виробів.

Один бал отримував дошкільник, який не добирав декор відповідно до форми і практичного призначення виробів. Частково знав основні закономірності побудови орнаментів у декоративно-прикладному мистецтві.

Жодного балу не отримував дошкільник, який не добирав види декоративного оздоблення відповідно до форми і практичного призначення виробів, не знав основних закономірностей побудови орнаментів у декоративно-прикладному мистецтві.

II критерій. Вивчаючи уявлення дошкільників про необхідні з їх точки зору художні і конструктивні уміння, взаємозв'язок художньої і конструктивної діяльності, ми з'ясовували, чи знають вони і чи надають значення вищеперерахованим показникам.

Три бали отримував дошкільник, який повністю зазначав художні і конструктивні уміння та їх значення.

Два бали отримував дошкільник, який відмічав необхідність володіння такими конструктивними уміннями: обробляти різні матеріали; дотримуватись послідовності дій при виготовленні виробу, з'єднувати його частини. Але не враховував такі уміння, як: вибирати матеріали за їх властивостями в залежності від призначення і конструкції виробу.

Один бал отримував дошкільник, який перераховував тільки

конструктивні уміння – обробляти матеріали, вибирати спосіб конструювання іграшки, з'єднувати її частини або основні художні уміння.

Жодного балу не отримували дошкільники, який не міг сформулювати уміння, необхідні для виготовлення і призначення виробів.

III критерій. Творчість виконання робіт з художньої праці (з покидькового матеріалу) ми оцінювали за такими показниками:

а) самостійність дошкільників у виборі матеріалів, знаходженні кількох варіантів виготовлення і художньо-декоративного оздоблення виробу;

б) знаходження кількох варіантів конструктивних рішень, проте відсутність пропозицій щодо оформлення виробу або навпаки – розробка варіантів оздоблення вже готових виробів – саморобних іграшок;

в) дошкільник не може створювати вироби самостійно, відчуває потребу у виконанні виробу за зразком.

Якщо дошкільник самостійно добирав матеріали, знаходив нові варіанти конструкції та художньо-декоративного оформлення, способи з'єднання деталей виробу, допоміжні елементи, самостійно обирав кольорові співвідношення, то він отримував три бали. Два бали отримували дошкільники, який знаходив нові конструктивні рішення, але мав труднощі з розробкою нових варіантів декоративних рішень, або, навпаки – пропонував кілька вдалих варіантів оздоблення готового виробу і не висував жодних пропозицій щодо конструювання іграшки. Один бал отримували дошкільники, який у процесі створення і оздоблення виробу звертався за допомогою до вихователя. Жодного балу не отримували дошкільники, який мав потребу у зразку створення виробу, не знаходив самостійно конструктивних і декоративних рішень.

При комплексному оцінюванні дитячих робіт за вищезазначеними критеріями та показниками ми умовно визначили три рівні сформованості

художніх і конструктивних умінь у дошкільників: I – 15-13 балів – високий; II – 12-8 балів – середній, III – 7-5 балів – низький [13].

Високий рівень.

Дошкільник при виготовленні виробів на заняттях з художньої праці враховував властивості матеріалів в залежності від призначення та конструкції виробу, умів обробляти різні матеріали. Передавав характерні особливості форми, пропорції, розміру предметів, а також розміщення та взаємозв'язок частин. Визначав і використовував види декоративного оздоблення, творчо добирав і поєднував кольорові сполучення. Підкреслював художню образність, емоційну виразність предмету.

Середній рівень.

Уміння виготовлення і художнього оформлення виробів дошкільниками засвоєні частково. Дошкільники передавали характерні особливості конструкції виробу, добирали відповідне декоративне оформлення, композиційно розміщували елементи декору на площині. Мали певні труднощі при доборі кольорових співвідношень, вираженні узагальненості предмету, підкресленні стильової єдності його елементів.

Низький рівень.

Дошкільники слабо володіли художніми і конструктивними вміннями. Вони не добирали матеріали за їх властивостями в залежності від призначення і конструкції виробу, не передавали характерних особливостей конструкції виробу; мали труднощі у підкресленні образної характеристики предмета за допомогою додаткових деталей.

Аналіз практичних робіт дошкільників представлений у таблиці 2.1.
(Додаток Б)

Дослідження показало, що дошкільники орієнтуються у властивостях матеріалів: знають, що папір тонший за картон, а картон більш цупкий; мають уявлення про різновиди паперу і картону. Проте, виготовляючи

вироби з цих матеріалів, 48,5% дошкільників контрольної та 50,7% дошкільників експериментальної груп не враховували їх властивості. Знали властивості і природних матеріалів, але 28,5% дошкільників контрольної та 33,4% дошкільників експериментальної груп не уміли добирати матеріали за їх властивостями у створенні виробів: використовували свіже листя для створення площинних та об'ємних композицій, «старі» каштани і жолуді, які важко розколювати, різати. Гірше дошкільники орієнтувалися у властивостях різних груп покидькових матеріалів: тільки 29,3% дошкільників контрольної та 27,2% дошкільників експериментальної груп. Зважаючи на те, що існують різні види тканин: шовкова тканина легка, вовняна більш цупка тощо, дошкільники намагалися враховувати їх властивості у практичній діяльності. Але більшість з них – 58,8% дошкільників контрольної групи та 51,5% дошкільників експериментальної не добирали тканини в залежності від призначення виробу.

Конструктивне рішення.

Дані констатувального експерименту свідчать, що тільки 45% дошкільників контрольної та 47,2% – експериментальної груп уміли самостійно визначати спосіб та послідовність виготовлення виробів, інші зверталися за допомогою до вихователя. 43,4% дошкільників контрольної та 42,9% дошкільників експериментальної груп обирали доцільний спосіб виготовлення виробу, обґрунтовували своє рішення. 59,3% с дошкільників контрольної та 57,2% дошкільників експериментальної груп передавали характерні особливості форми, пропорції, розміру частин виробу. Проте більшість дошкільників мали труднощі із знаходженням кількох конструктивних рішень, виготовляли вироби переважно за зразком. Незначна кількість дошкільників уміла узагальнювати образ, враховувати зв'язок між призначенням і характером конструкції виробу.

Художньо-декоративне рішення.

При плануванні етапів роботи над виробом 42% дошкільників контрольної та 41,2% дошкільників експериментальної груп складала план-схему виготовлення виробу, 48,9% дошкільників контрольної групи та 50% дошкільників експериментальної розробляли ескіз декоративної композиції. 41,2% дошкільників контрольної групи та 53,3% експериментальної добирали і поєднували кольорові сполучення; проте значна кількість дошкільників – 68% контрольної та 39,5% експериментальної мали труднощі з узагальненням кольору у декоративному оточенні порівняно з реальним, з розміщенням елементів декору на площині різної форми. Більша частина дошкільників не підкреслювала ідею задуму допоміжними елементами, обмежуючись лише конструюванням виробу, відчувала труднощі у взаємопов'язуванні декору і конструкції виробу, їх залежності від призначення.

Аналізуючи роботи дошкільників, ми помітили, що тільки 12% дошкільників контрольної та 11% дошкільників експериментальної груп самостійно, творчо працювали над виробами. Інші дошкільники працювали, використовуючи зразки та ілюстрації.

Матеріал, який ми отримали в ході *констатувального експерименту*, дозволив зробити такі узагальнюючі висновки: високий рівень сформованості художніх і конструктивних умінь мають 4,4% дошкільників експериментальної групи і 4,2% контрольної, середній – 59% дошкільників експериментальної групи і 62,3% дошкільників контрольної, і низький – 36,6% дошкільників експериментальної і 33,5% дошкільників контрольної груп.

У результаті аналізу різних робіт дошкільників виявилось, що незначна кількість дошкільників уміла виготовляти і художньо декорувати вироби з різних матеріалів. Більшість дошкільників мала певні труднощі з

обробкою різних матеріалів, технологією виготовлення та оформлення різних виробів.

Дослідження показало, що найкраще дошкільники орієнтувались у властивостях таких матеріалів, як папір і картон. Дошкільники виготовляли з паперу і картону іграшки, переважно площинні, рідше – об'ємні і по типу оригамі. Працюючи з природним матеріалом, дошкільники віддавали перевагу створенню аплікації з листя.

Переважає більшість дошкільників уміє працювати з тканиною. Проте як показало дослідження, деякі дошкільники не володіють навіть простими елементами роботи з тканиною.

Дані констатувального експерименту свідчать про необхідність поглиблення знань дошкільників про види обробки матеріалів, способи виготовлення і оформлення виробів з паперу і картону, природного, покидькового матеріалів та тканин.

2.2. Програма, методика та організація педагогічного експерименту

Аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження, проведення констатувального експерименту дозволили зробити висновок про необхідність і доцільність розробки та впровадження *методики розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку в процесі вивчення художньої праці, зокреми працюючи з покидьковими матеріалами.*

Завдання експериментального дослідження:

- розробити зміст і методику і прийоми формування художніх і конструктивних умінь у дошкільників;

- простежити вплив сформованості у дошкільників художніх і конструктивних умінь у процесі вивчення художньої праці, зокрема працюючи з покидьковими матеріалами.

Основною формою організації роботи дошкільників з формування художніх і конструктивних умінь були практичні заняття по художній праці. На цих заняттях ми організовували роботу дошкільників: індивідуальну, в малих групах, колективну, самостійну.

Експериментальна робота проводилася за тематичними розділами. Зміст її *передбачає розвиток творчості дітей старшого дошкільного віку в процесі художньої праці, зокреми працюючи і з покидьковими матеріалами.*

Розділ I. Робота з папером і картоном.

- 1. Виготовлення площинних виробів.*
- 2. Виготовлення об'ємних виробів.*
- 3. Оригамі в дошкільному закладі.*

Розділ II. Робота з природним матеріалом.

- 1. Аплікація.*
- 2. Виготовлення об'ємних виробів.*

Розділ III. Робота з покидьковим матеріалом.

Вміщує всі попередні пункти.

Розділ IV. Робота з тканиною.

- 1. знайомство з виконанням ручних швів, з вишиванням.*

Програма педагогічного експерименту полягала в наступному:

Розділ I. РОБОТА З ПАПЕРОМ І КАРТОНОМ

1. Виготовлення площинних виробів (іграшки з геометричних фігур, шаблони, іграшки з різними частинами, вироби в техніці переплетіння - закладки, килимки).

Дошкільники набувають таких умінь:

✓ виготовляти вироби у відповідності із темою, задумом та призначенням: а) з геометричних фігур; б) за шаблонами; в) з рухомими частинами; г) вироби у техніці переплетіння (перевагу надаємо покидьковому матеріалу);

✓ враховувати властивості паперу та картону при створенні площинних іграшок;

✓ передавати характерні особливості форми, розміру, пропорції площинних іграшок, взаємоспіввідношення їх частин;

✓ підкреслювати образну характеристику предмета співвідношенням кольорів, допоміжними елементами;

а) творчі завдання різного ступеня складності на вибір для створення іграшок з геометричних фігур:

✓ виготовлення кількох варіантів однієї іграшки (наприклад, ведмедика можна зробити по-іншому: тулуб і голова – великий і малий круги;

✓ виготовлення нових іграшок комбінуванням геометричних фігур за власним задумом, оформлення їх додатковими деталями.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

✓ самостійно створювати іграшки з геометричних фігур;

✓ добирати деталі за кольором, формою, розміром;

✓ прикрашати іграшки.

б) творчі завдання різного ступеня складності на вибір для створення іграшок за шаблонами:

✓ використовуючи запропоновані шаблони або створені самостійно, виготовити гірлянди;

✓ створення нових шаблонів (симетричних чи асиметричних) за власним задумом;

✓ оформлення виробу аплікацією з відповідністю декору призначенню виробу.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ розмічати матеріал за допомогою шаблону;
- ✓ вирізувати вироби за контуром;
- ✓ створювати шаблони за власним задумом;
- ✓ декорувати шаблони, надаючи образу виразності.

в) творчі завдання різного ступеня складності на вибір для створення іграшок з рухомими частинами:

- ✓ виготовлення іграшки з двома рухомими частинами, які не з'єднані між собою;
- ✓ виготовлення іграшки з комплексним поєднанням кількох рухомих частин;
- ✓ виготовлення рухомих іграшок до сюжетів казок чи сюжетно-тематичних ігор.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ вирізувати деталі для рухомої іграшки за допомогою шаблону чи малювати і вирізувати самостійно (частини рухомої іграшки з'єднує вихователь);
- ✓ враховувати особливості форми та пропорції частин іграшки;
- ✓ виготовляти іграшки з однією чи кількома рухомими частинами за власним задумом.

г) творчі завдання різного ступеня складності на вибір для створення виробів у техніці переплетіння:

- ✓ виготовлення іграшки з різною структурною організацією – комбінування плетіння через одну, дві чи три смужки основи і т.д.;

✓ виконання килимка та серветки різної форми з різною структурною організацією, формування фігурного краю виробів – хвилястого чи зубчатого.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ виготовляти основу виробу, нарізати смужечки для плетіння;
 - ✓ добирати споріднені й контрастні кольори;
 - ✓ плести візерунок за власним задумом.
- 2. Виготовлення об'ємних виробів:
- а) створення виробів з викрійки.*

Дошкільники набувають таких умінь:

- ✓ обробляти папір і картон (згинати, складати у різних напрямках);
- ✓ передавати узагальненість форми предмету;
- ✓ добирати декор об'ємних виробів у відповідності із задумом та призначенням виробу;
- ✓ виготовляти і декорувати вироби за мотивами яворівської іграшки.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ згинати, складати папір, і картон, суміщаючи сторони і кути;
 - ✓ робити надрізи за чотирма лініями згину, накладати квадратики;
 - ✓ виготовляти іграшки з викрійки;
 - ✓ оформлювати іграшки відповідно із задумом.
- б) виготовлення об'ємних виробів з картонних і напівкартонних конусів, циліндрів.*

Дошкільники набувають таких умінь:

- ✓ скручувати картон і напівкартон, склеювати конуси, циліндри;

- ✓ складати план послідовності виконання роботи;
- ✓ комбінувати конуси і циліндри;
- ✓ передавати характерні особливості форми, пропорції, розміру предметів, взаєморозміщення і взаємозв'язок частин.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ скручувати і склеювати картонні і напівкартонні конуси і циліндри; склеювати їх між собою;
- ✓ передавати характерні особливості форми і пропорції виробу;
- ✓ прикрашати вироби, підкреслюючи образну та емоційну виразність виробу.

3. Оригамі в дошкільному закладі.

Дошкільники набувають таких умінь:

- ✓ конструювати іграшки шляхом багаторазового складання паперу в певній послідовності, без використання клею;
- ✓ передавати узагальненість образу, стильову єдність виробів оригамі;
- ✓ підбирати кольорові сполучення за контрастом і гармонією.

Творчі завдання різного ступеня складності на вибір:

- ✓ виготовлення кількох варіантів однієї іграшки;
- ✓ створення нової іграшки за розробленим власним варіантом складання паперу, оформлення виробу додатковими деталями.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ складати папір в різних напрямках, суміщаючи сторони і кути;
- ✓ виготовляти вироби за зразком, прикрашати додатковими деталями за умовою та власним задумом.

Розділ II. РОБОТА З ПРИРОДНИМ МАТЕРІАЛОМ

1. Аплікація.

Дошкільники набувають таких умінь:

- ✓ заготовляти матеріал;
- ✓ розробляти ескіз декоративної композиції;
- ✓ комбінувати форми різних листочків;
- ✓ створювати різноманітні образи, враховуючи фактуру матеріалу.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ заготовляти рослинний матеріал;
- ✓ наклеювати елементи декору на фон;
- ✓ використовувати листки різної форми, кольору та відтінків при створенні аплікації;
- ✓ створювати композиції за власним задумом.

2. *Виготовлення об'ємних виробів (фігурки людей, пташок та тварин)*

Дошкільники набувають таких умінь:

- ✓ заготовляти та обробляти матеріал;
- ✓ бачити образ у формі природного матеріалу;
- ✓ використовувати різний матеріал, комбінувати його при створенні іграшок;
- ✓ передавати характерні особливості зображуваних об'єктів.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ використовувати різний природний матеріал для створення іграшок;
- ✓ обирати відповідні за формою, величиною і кольором жолуді, каштани для тулуба, голови та ніг (лапок) іграшки;
- ✓ з'єднувати деталі іграшки різними способами: за допомогою клею, пластиліну, ниток, дроту; прикрашати вироби у відповідності із задумом.

Розділ III. РОБОТА З ПОКИДЬКОВИМ МАТЕРІАЛОМ (виготовлення іграшок, іграшкових меблів).

Дошкільники набувають таких умінь:

- ✓ застосовувати конструкції та форми предметів, які були у вжитку, для створення нового об'єкту;
- ✓ комбінувати різні види покидькових матеріалів при виготовленні виробів;
- ✓ поєднувати різні матеріали між собою.

Розділ IV. РОБОТА З ТКАНИНОЮ

1. Виконання ручних швів.

Дошкільники набувають таких умінь:

- ✓ обробляти краї різних виробів;
- ✓ використовувати шви «вперед голку» та «через край» як декоративні.

Уміння, які вихователі розвивають у дітей:

- ✓ відміряти нитку, вправляти її у вушко голки;
- ✓ різати тканину;
- ✓ обробляти краї різних тканин;
- ✓ застосовувати різні ручні шви при створенні виробів.

2. Виготовлення м'якої іграшки.

Дошкільники набувають таких умінь:

- ✓ відбирати деталі для м'якої іграшки;
- ✓ зшивати деталі м'якої іграшки;
- ✓ оформлювати іграшку додатковими деталями;

У відповідності з запропонованою програмою була створена й експериментально перевірена методика.

Враховуючи специфіку художньої праці, ми визначили процес формування художніх і конструктивних умінь як інтегрований, що

передбачає: оволодіння умінням виготовлення та художньо-декоративного оформлення різноманітних виробів (у результаті вправ); творче застосування набутих умінь при виконанні нових завдань.

Педагогічне керівництво процесом формування художніх і конструктивних умінь передбачало:

- здійснення особистісно-орієнтованого підходу до дошкільників у процесі навчання;

- реалізацію спеціально розробленого комплексу навчальних і творчих завдань, методів і прийомів, форм організації роботи дошкільників на заняттях;

- організацію пошукової діяльності для знаходження нових варіантів конструктивних та декоративних рішень, способів з'єднання деталей;

- розвитку позитивного, активно-діяльного ставлення до художньо-конструктивної діяльності.

Враховуючи те, що «уміння формуються не відразу, а проходять у своєму розвитку кілька стадій» (С. Кисельгоф) [9], були визначені етапи формувального експерименту:

I – навчальний (підготовчий) – метою якого є розвиток уявлень дошкільників про художні і конструктивні уміння, з'ясування технологічних особливостей різних матеріалів, способів виготовлення та декоративного оформлення виробів, показ значимості цих умінь для майбутньої педагогічної діяльності, розвиток активно-діяльного ставлення до художньо-конструктивної діяльності.

II – пошуковий (частково-евристичний) – спрямований на визначення дошкільниками можливої тематики виробів з того чи іншого матеріалу, способів з'єднання частин виробу, нових варіантів конструктивних та художньо-декоративних рішень. Метою цього етапу є формування умінь. Творчі завдання на цьому етапі сприяли розвитку

дивергентного (варіативного) мислення, до ознак якого зарубіжні дослідники (Д. Крег, Р. Кранфілд, У. Моріс) [4] відносять:

- флюенцію – пропозицію великої кількості варіативних рішень;
- флексебільність – швидкість переключення однієї думки на іншу, зміна напрямку думок, уміння використовувати точки зору з іншого перспективного міркування;
- оригінальність – створення нового, поєднання явищ різних сфер і встановлення взаємозв'язків між явищами і думками;
- елаборацію – здатність удосконалювати рішення, детально обробляючи їх.

III – творчий – спрямований на виконання дошкільниками творчих завдань, розроблених з урахуванням індивідуальних нахилів дітей та специфічних властивостей різних матеріалів. Даний етап спрямований на розвиток якостей і властивостей творчої особистості, інтересу до творчої діяльності, ініціативності та самостійності.

На всіх трьох етапах формувального експерименту ми застосовували такі евристичні методи:

«перетворення» – розробка варіантів застосування об'єкта, що втратив своє побутове призначення, його модифікації, виділення нових змістовних сторін об'єкта з метою його нового використання;

«удосконалення» – складається з розгорнутого переліку тих деталей об'єкта, що потребують удосконалення. Визначаються варіанти якісної зміни предмету, обирається найбільш доцільний з них.

«мозкова атака» – творче генерування ідей (іноді жартівливого характеру) з використанням широких асоціацій, різних аналогій, узагальнення одержаної інформації.

«пряма аналогія» – перенесення характерних особливостей існуючого об'єкта на об'єкт, що створюється.

«символічна аналогія» – часткове, узагальнене перенесення характерних особливостей на об'єкт, що створюється.

«фантастична аналогія» – використання у творчих завданнях образів з казок, легенд, міфів.

Усі етапи формувального експерименту ми реалізували на практичних заняттях з художньої праці за тематичними розділами програми курсу.

У процесі *формувального експерименту* дошкільники опанували технологію обробки матеріалів, набули умінь творчо використовувати художньо-декоративне оформлення виробів. У процесі експериментального навчання виявилось, що існує певна послідовність і взаємозв'язок формування умінь, необхідних для виготовлення виробів з різних матеріалів. На підготовчому та пошуковому етапах навчання формувалися початкові вміння, що базувалися на знаннях про використання технологічних особливостей матеріалів, способів конструювання та декорування виробів; потім – творчі вміння, які дошкільники застосовували при виконанні нових завдань та в інших умовах.

2.3. Формування художніх і конструктивних умінь при застосуванні різних покладкових матеріалів як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку

У ході експериментальної роботи, зокрема спеціально організованого навчання, ми намагалися виявити особливості засвоєння дошкільниками знань про властивості та якості різних матеріалів, технологічні прийоми їх обробки, користування інструментами, швидкість

і успішність оволодіння художніми і конструктивними вміннями *при застосуванні різних покидькових матеріалів як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку.*

Під час виконання виробів із застосуванням різних покидькових матеріалів на кожному етапі експериментального навчання спостерігалися індивідуальні відмінності дошкільників у прояві інтересу до роботи з різними матеріалами, в орієнтуванні у їх властивостях, у володінні різними способами виготовлення іграшок, у використанні декоративного оформлення виробів.

Аналізуючи практичну діяльність дошкільників, ми також приймали до уваги їх пояснення, які вони давали при доборі матеріалів, визначення способу виготовлення іграшки та з'єднання її частин, деталей декоративного оформлення.

На першому етапі експерименту дошкільники успішно засвоїли знання про властивості і особливості різних матеріалів: паперу, картону, природних матеріалів, покидькових матеріалів, тканин, їх призначення; називали їх різновиди та порівнювали.

Дошкільники, що мали високий і середній рівень сформованості художніх і конструктивних умінь, успішно застосовували набуті знання про властивості й особливості різних матеріалів в процесі практичної діяльності. Дошкільники з низьким рівнем сформованості художніх і конструктивних умінь зверталися за допомогою у доборі необхідних матеріалів до вихователя

Виготовляючи частини виробу, додаткові деталі, дошкільники з високим і середнім рівнем враховували такі характеристики матеріалів, як фактура, колір, форма, величина, необхідні для створення того чи іншого образу. Однак 63% дошкільників з середнім рівнем практичних умінь зверталися за допомогою вихователя, дошкільники з низьким рівнем

художніх і конструктивних умінь надавали перевагу тільки певним характеристикам, наприклад кольору і формі, формі і величині.

У процесі роботи з папером і картоном дошкільники всіх трьох рівнів сформованості художніх і конструктивних умінь успішно засвоїли способи виготовлення площинних іграшок шляхом комбінування геометричних фігур, але 24% дошкільників з низьким рівнем сформованості практичних умінь не добирали деталі відповідної форми, величини. Труднощі у дошкільників всіх трьох рівнів сформованості художніх і конструктивних умінь викликало виготовлення іграшки з рухомими частинами. Кожному дошкільнику ми надавали індивідуальну допомогу, з'ясовували разом з ним, який спосіб з'єднання частин іграшки більш доцільний у даному випадку; інколи пропонували ілюстрацію чи схему виготовлення іграшки.

Легше було дошкільникам працювати з природним матеріалом. Дошкільники всіх трьох рівнів охоче розробляли кілька варіантів виготовлення предметної чи сюжетно-тематичної аплікації з рослинного матеріалу. Проте дошкільники з низьким рівнем практичних умінь зверталися за допомогою до вихователя у виконанні сюжетно-тематичної композиції. Вони мали певні труднощі з добором листочків за кольором та формою. При виготовленні іграшок з природного матеріалу дошкільники з високим та середнім рівнями художніх і конструктивних умінь доцільно застосовували способи з'єднання деталей виробу. Дошкільники з низьким рівнем без допомоги вихователя не могли скріпити частини виробу.

Працюючи з покидьковим матеріалом, 54% дошкільників з високим рівнем виготовляли вироби за власним задумом, інші виконували вироби за зразками, ілюстраціями, зверталися за допомогою до вихователя; відчували труднощі з добором додаткових деталей, кольорових сполучень, визначенням способів виготовлення іграшок та з'єднання їх частин.

У процесі роботи з тканиною дошкільники всіх трьох рівнів успішно засвоїли виконання ручних швів, однак дошкільники з низьким рівнем відчували певні труднощі у застосуванні швів у залежності від тканини.

Отже, у процесі виконання виробів з різних матеріалів у дошкільників вдосконалювалося і відчуття кольору. Працюючи з природним матеріалом, вони добирали листя, пелюстки квітів, жолуді, каштани, черепашки за їх забарвленням, кольоровими відтінками, які найбільш підходять до створення даного образу. Однак 20% дошкільників з середнім і 38% дошкільників з низьким рівнем відчували певні труднощі з вибором кольорового фону для виготовлення орнаменту, предметної чи сюжетної композиції.

Слід відмітити, що ефективними формами організації практичної діяльності дошкільників на заняттях виявилися робота у парах та у малих групах. Ці пари і групи створювалися за бажанням самих дошкільників. До їх складу входили дошкільники різних рівнів сформованості умінь: високий – високий, високий – середній, високий – низький; високий – високий – середній, високий – середній – низький, середній – середній – низький. Дошкільники з середнім і низьким рівнями умінь поступово активно включалися у пошукову діяльність з визначення різних способів виготовлення виробу, висували свої «проекти», намагалися охайно виконувати роботу, відчували відповідальність за результат спільної праці, прагнули досягти більш високого рівня практичних умінь.

У процесі виконання іграшок з природного матеріалу, працюючи індивідуально, дошкільники з високим рівнем розробляли варіант виготовлення виробу, враховуючи оригінальність природної форми. Працюючи у парах та у малих групах, дошкільники розробляли нові варіанти створення іграшок, дошкільники з середнім та низьким рівнем

прагнули виготовити гарну іграшку або сюжетну композицію, працювали більш ретельно.

Ефективність виконання завдань на даному етапі полягала у вдосконаленні таких умінь, як орієнтування у властивостях технологічного матеріалу; створення кількох варіантів іграшки з певної групи матеріалів чи кількох груп матеріалів; визначення можливих способів виготовлення іграшки і вибір більш оптимального; вибір елементів декору виробу в залежності від призначення, характеру конструкції, задуму.

Найбільш вдалі проекти пропонували дошкільники, що працювали у парах та у групах.

Виготовляючи вироби з тканин, дошкільники шили «чарівні мішечки», торбинки, створювали м'які іграшки. Найбільш вдалі варіанти виробів представляли дошкільники, які працювали у парах або у малих групах. Дошкільники з низьким та середнім рівнями умінь, виконуючи свою частину роботи, були зацікавлені спільним результатом праці, намагалися не зіпсувати роботу, працювали більш ретельно.

На третьому, творчому, етапі дошкільники займалися безпосередньо виготовленням виробів та іграшок, втілювали власні ідеї, задуми у практичній діяльності (*Додаток В*). Дошкільники з високим рівнем сформованості умінь і 23% дошкільників з середнім рівнем виконували вироби за власним задумом. Інші дошкільники з середнім рівнем та 61% дошкільників з низьким рівнем, виконували кілька варіантів однієї іграшки. Решта дошкільників виконувала вироби, частково видозмінюючи зразок.

Одним з важливих результатів нашого дослідження є те, що в процесі експериментального навчання відбувалося не тільки

вдосконалення умінь дошкільників, але і якісна зміна кількості дошкільників за рівнем сформованості умінь.

Результати формувального експерименту подані у таблиці 2.2.
(Додаток Б)

Врахування індивідуальних здібностей та нахилів дошкільників, їх готовності до художньо-конструктивної діяльності сприяло успішній реалізації їх творчих задумів, вдосконаленню умінь.

Висновки до 2 розділу

У роботі ми провели констатувальний експеримент, який проводився з метою вивчення уявлень дітей старшого дошкільного віку про уміння, необхідні для виготовлення і оформлення різноманітних виробів з покидькового матеріалу; з'ясування стану сформованості умінь у дітей старшого дошкільного віку.

Ми поставили завдання констатувального експерименту.

1. Виявити уявлення дітей старшого дошкільного віку про уміння, необхідні для художньої праці з виготовлення і декоративного оформлення виробів з покидькового матеріалу.
2. Визначити ступінь творчості дітей старшого дошкільного віку при виконанні робіт з покидькового матеріалу.
4. З'ясувати рівні художніх і конструктивних умінь дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження, проведення констатувального експерименту дозволили зробити висновок *про необхідність і доцільність розробки та впровадження методики розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку в процесі художньої праці, зокреми працюючи з покидьковими матеріалами і проведення формувального експерименту*.

Завдання експериментального дослідження:

- розробити зміст, методи і прийоми формування художніх і конструктивних умінь у дошкільників;
- простежити вплив сформованості у дошкільників художніх і конструктивних умінь в процесі процесі художньої праці, зокреми працюючи з покидьковими матеріалами.

Виконання різноманітних навчальних і творчих завдань, використання інтерактивних методів сприяло формуванню художніх і конструктивних умінь, як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку, при застосуванні різних матеріалів, зокрема і покидькових. Це сприяло у дошкільників спостережливості, ініціативності, самостійності, розвитку умінь застосовувати набуті знання у нових умовах.

Експериментально перевірена організація і методика навчально-творчої діяльності, спрямованої на формування художніх і конструктивних умінь, є ефективною при застосуванні інтерактивних методів і прийомів, самостійного вибору дошкільниками завдань різної складності з огляду на власні уміння, нестандартного підходу до виконання завдань.

Встановлено, що застосування в навчальному процесі нетрадиційних форм організації роботи дошкільників на практичних заняттях з художньої праці сприяє розвитку у дошкільників ініціативи, активності, самостійності, творчості, виникненню стійкого інтересу до художньої праці.

ВИСНОВКИ

1. Розкрити сутність поняття «творчість». Обґрунтовуючи думку вчених що до поняття «творчість», зазначимо, що творчість слід аналізувати як схильність людини, продукувати нові ідеї, творчість передбачає певні особистісні характеристики – достатній рівень інтелекту, гнучкість мислення, нестандартне бачення предмета, оригінальність, креативність.

Аналізуючи наведені визначення, робимо висновок, що творчість – це людська діяльність, у процесі якої особистість, задовольняючи потреби в реалізації своїх здібностей, створює нові знання, об'єкти, схеми поведінки, робить власні «відкриття».

2. Обґрунтовано роль художніх і конструктивних умінь роботи з покидьковим матеріалом. Аналіз професійних характеристик дошкільників показав, що формування художніх і конструктивних умінь при застосуванні різних покидькових матеріалів як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку є важливою складовою розвитку творчих здібностей дошкільників.

Дослідженням встановлено, що художні і конструктивні уміння у дошкільників успішно формуються за таких умов: опанування техніками використання різних матеріалів; поєднання навчальних і творчих завдань, спрямованих на формування зазначених умінь, диференційованого підходу до дошкільників з урахуванням їх готовності до художньої праці та заохочення до вибору завдань з різним ступенем складності. В процесі навчання дані умови взаємодоповнюють одна одну, що сприяє цілеспрямованому оволодінню дошкільників художніми і конструктивними уміннями.

3. Розроблено програму з художньої праці. Аналіз та узагальнення розглянутих нами програм дозволив створити програму з художньої праці,

приділивши належну увагу роботі з різних покидькових матеріалів як засіб розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку для дошкільних установ, визначити зміст, специфічні і структурні компоненти художніх та конструктивних умінь.

Визначений і досліджений зміст розробленої програми з художньої праці, в основі якого – органічне поєднання художньо-декоративної і конструктивно-технічної діяльності. Доцільним для подальшої роботи з дітьми є курс, який включає такі розділи: роботу з папером і картоном, з природним і покидьковим матеріалами, з тканинами. Зміст курсу передбачає оволодіння дошкільниками технологією обробки різних матеріалів, способами конструювання та художньо-декоративного оформлення виробів, використовуючи покидьковий матеріал та забезпечує формування творчої, активної особистості.

4. Виділено специфічні та структурні компоненти художніх та конструктивних умінь. До художніх умінь належать: складати план-схему виготовлення виробу, вміння добирати засоби, необхідні для зображення художнього образу, розробляти ескіз декоративної композиції; добирати і поєднувати кольорові сполучення; узагальнювати і підкреслювати колір у декоративному оформленні порівняно з реальним; вміння передавати образну виразність предмету; створювати композиції з реальних об'єктів, переробляти їх на декоративні; узагальнювати образ, виражати асоціативність, стильову єдність; взаємопов'язувати матеріал, форму і декорування виробів, їх залежність від призначення; прикрашати вироби з тканин художніми швами і накладними елементами. До конструктивних умінь належать: володіти технологією обробки різних матеріалів; добирати матеріали за їх властивостями в залежності від призначення і конструкції виробу; складати план послідовності виконання роботи; комбінувати форми при виготовленні виробів з паперу і картону, природного та покидькового

матеріалів; передавати характерні особливості форми, пропорції, розміру предметів, а також взаєморозміщення і взаємозв'язок частин; знаходити кілька рішень на одну тему, вибирати більш доцільне; враховувати зв'язок між призначенням і характером конструкції виробу; добирати способи з'єднання частин виробу.

5. Розроблено методика роботи з покидьковими матеріалами як засіб розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку. Експериментально перевірена організація і методика навчально-творчої діяльності, спрямованої на формування художніх і конструктивних умінь, є ефективною при застосуванні інтерактивних методів і прийомів, самостійного вибору дітьми завдань різної складності з огляду на власні уміння, нестандартного підходу до виконання завдань.

Встановлено, що застосування в навчальному процесі нетрадиційних форм організації роботи з дошкільнятами на заняттях з художньої праці сприяє розвитку у дітей ініціативи, активності, самостійності, творчості, виникненню стійкого інтересу до художньої праці.

Можливість вибору дітьми доступних за складністю завдань дає змогу кожному дошкільнику адаптувати навчальне завдання до особливостей своєї індивідуальності, що створює умови для формування художніх і конструктивних умінь при застосуванні різних матеріалів, зокрема і покидькових як засобу розвитку творчості дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ананьїн С. А. Трудове виховання. Його минуле і сучасне / С. А. Ананьїн. – Київ: Книга, 2004. – 134 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / За науковою редакцією О. Л. Кононко. – Колектив авторів. – Київ: Ред. ж-лу «Дошкільне виховання», 1999. – 70с.
3. Бойко Е. И. К постановке проблемы и навыков в современной психологии / Е. И. Бойко. – 1995. – №11. С. 41-54.
4. Борисова З. Н. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія / З. Н. Борисова, В. З. Смаль. – 2-е вид., допов. – Київ: Вища школа, 2000. – 423 с.
5. Державна національна програма «Освіта» / Україна ХХІ ст. //Дошкільне виховання. – 1994. – №2. – С. 10-25.
6. Загородько О. В. Педагогіка - Вісник Інституту розвитку дитини. [Електронний ресурс] / О. В. Загородько. – Режим доступу до ресурсу: Розвиток творчих здібностей у дітей дошкільного віку <http://www.stationline.org.ua/pedagog/85/15513-rozvitok-tvorchix-zdibnostej-u-ditej-doshkilnogo-viku.html>
7. Каплинский В. В. Формирование коммуникативных умений будущего учителя на основе проблемных педагогических ситуаций / В. В. Каплинский. – Киев: Наука, 1999. – 201 с.
8. Коменский Я. А. Материнская школа / Я. А. Коменский – Москва: Учпедгиз, 1947. – С. 33 - 92.
9. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) / О. Л. Кононко. – Київ: Стилос, 2000. – 336с.
10. Кульчицкая Е. И. Диагностика творческих способностей детей / Е. И. Кульчицкая, Н. И. Литвинова, Л. В. Артемова и др.; Украинский дом экон. и научно-техн. знаний общества «Знание» Украины. – Киев, 1999. – 166 с.

11. Кульчицька О. І. Творча обдарованість. Специфіка дитячої обдарованості / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина. – Київ, 2001. – № 1. – С. 3–10.
12. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку. 2-е вид.: дооп. і доп. – Київ: ВІПОЛ, 1999. – 286 с.
13. Пискунова А. И. Методы педагогического исследования / А. И. Пискунова, Г. В. Воробьева. – Москва: Педагогика, 1989. – 256 с.
14. Руссо Ж. Ж. О воспитании. В кн.: Педагогические сочинения. В 2-х томах / Ж. Ж. Руссо / Под ред. Г. Н. Джибладзе. Сост. А. Н. Джурицкий. – Москва: Педагогика, 1981. – 656 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

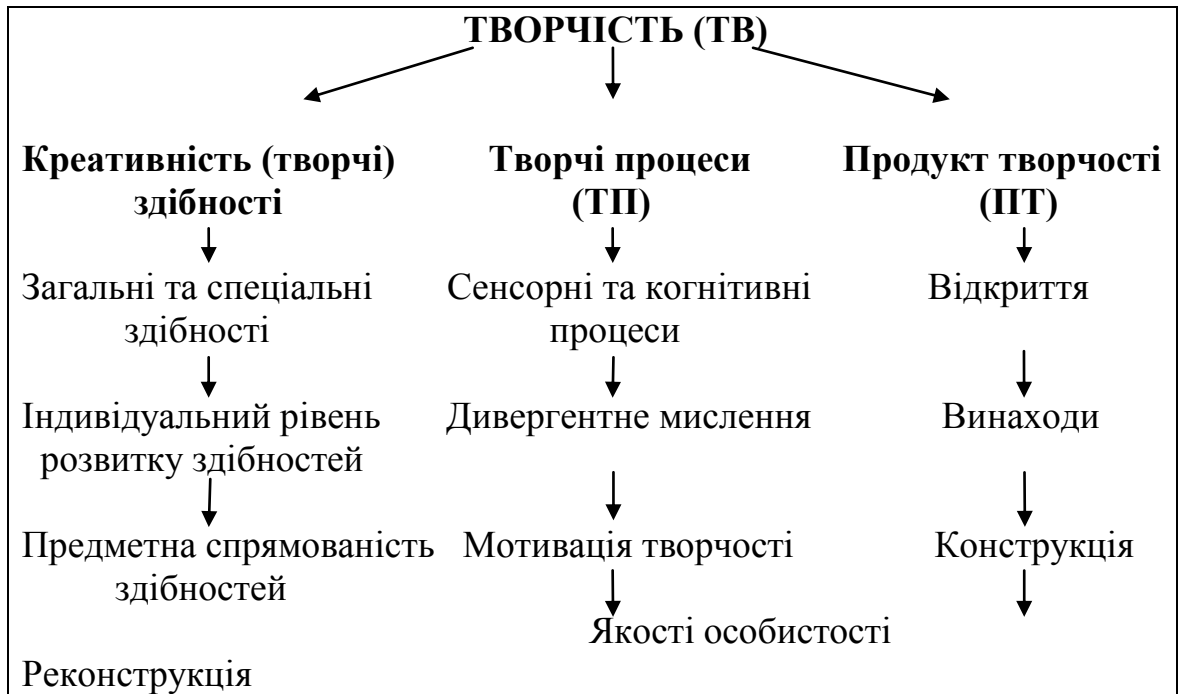

Рис. 1.1. Творчість (За О. Кульчицькою)

Додаток Б

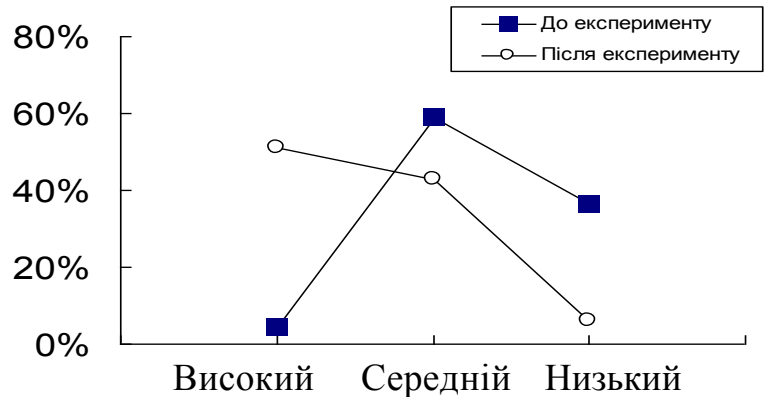
Таблиця 2.1

Динаміка розподілу дошкільників за рівнями сформованості художніх і конструктивних умінь (протягом експерименту в %)

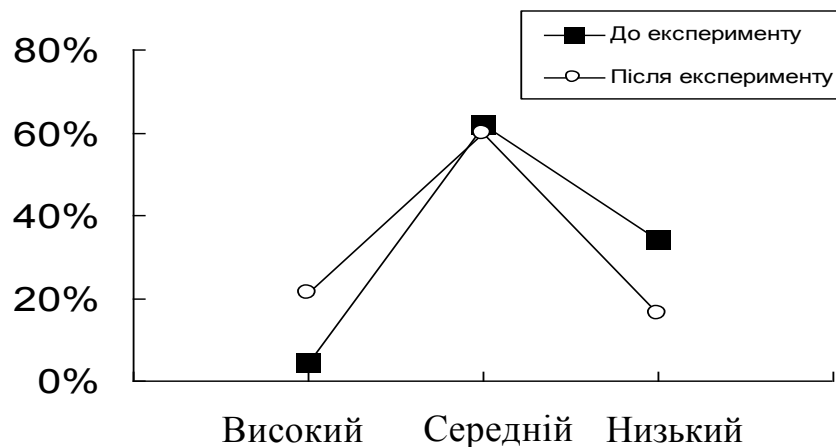
Рівні	Експериментальні групи		Контрольні групи	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Високий	4,4	51	4,2	21,3
Середній	59	42,8	62,3	60,3
Низький	36,6	6,2	33,5	18,4

Представимо ці дані на діаграмах.

Експериментальна група:

Контрольна група:

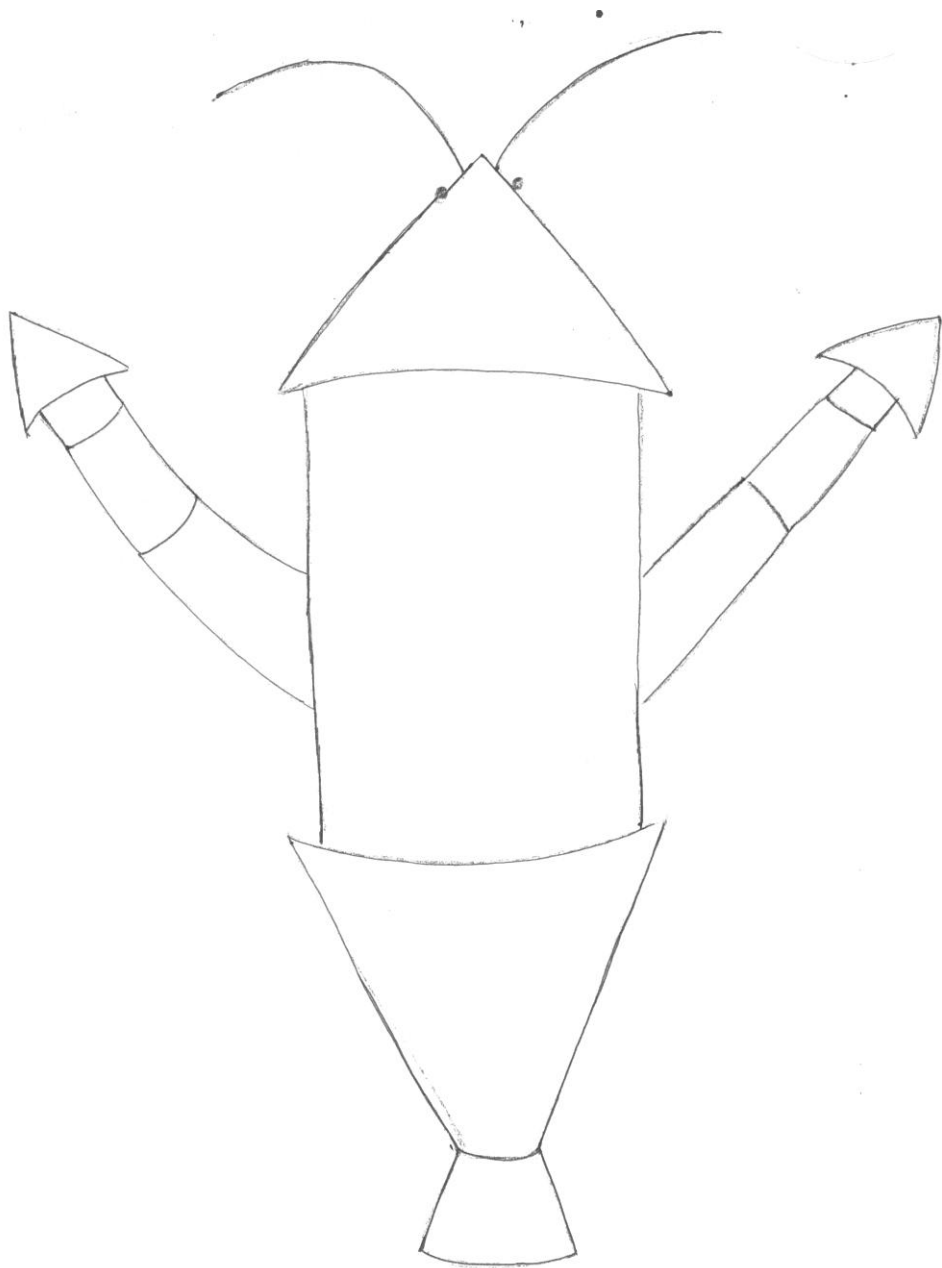

Таблиця 2.2. Показники сформованості художніх і конструктивних умінь у дошкільників.

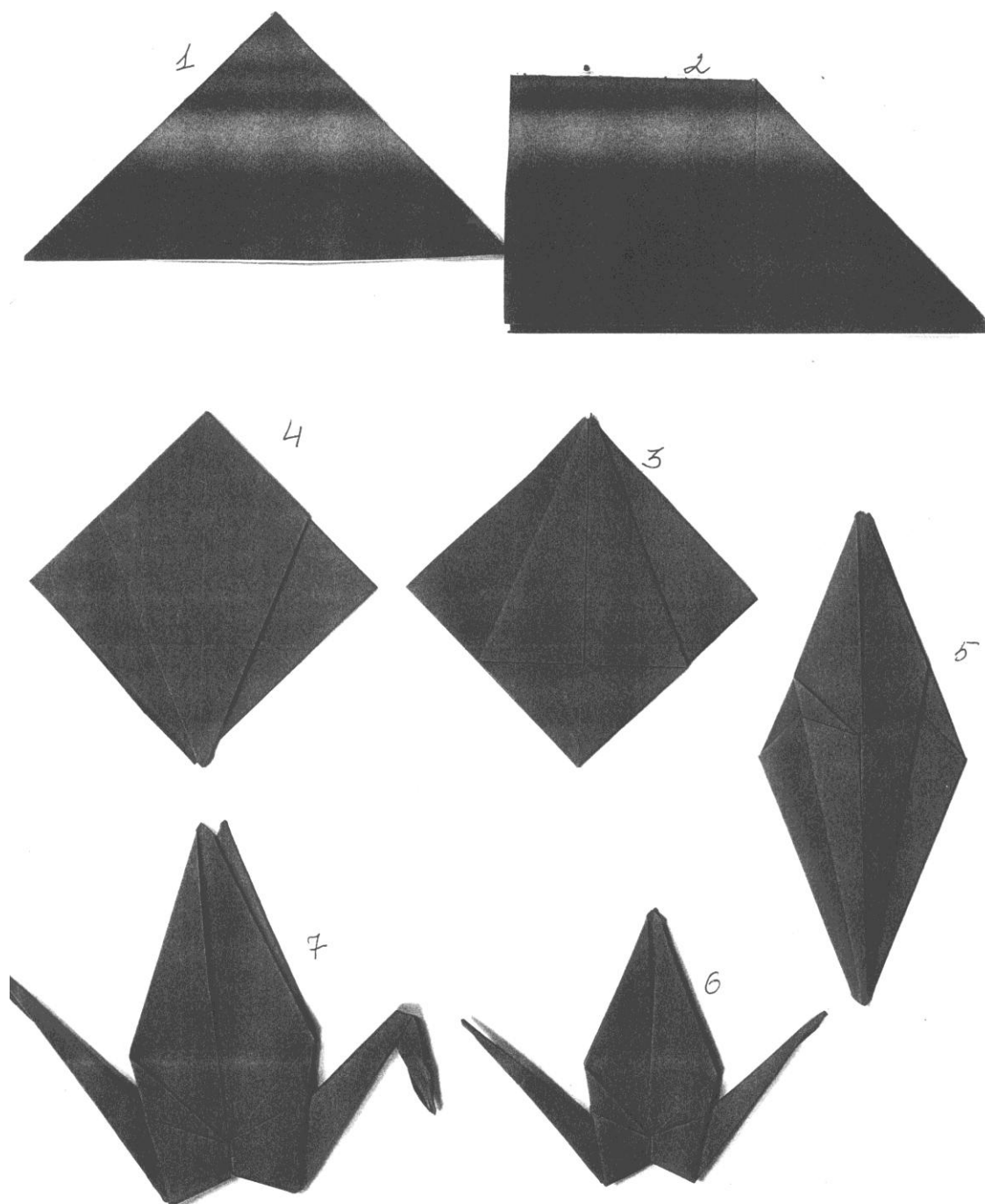
Орієнтування у властивостях матеріалів.															
Групи	Вибір матеріалів за їх властивостями, %					Уміння обробляти матеріали, %					Вибір матеріалів, необхідні для створення художнього образу, %				
	Папір	Картон	Природн.	Покидьк.	Тканини	Папір	Картон	Природн.	Покидьк.	Тканини	Папір	Картон	Природн.	Покидьк.	Тканини
КГ	51,5	37	28,5	29,3	41,2	47,4	36	23,4	20,9	55,4	45,2	31,1	20,1	19,5	32,8
ЕК	49,3	40,1	33,4	27,2	38,5	48	39,3	29,1	21,3	58,5	46,6	30,2	22,3	19,3	30,7
Конструктивне рішення.															
Групи	Вибір способу та визначення послідовності виготовлення іграшки, %		Доцільність вибору способів, %		Передання характерних особл. форми, пропорції, розміру, %		Знаходження кількох рішень на одну тему, %		Врахування зв'язку між призначенням і характером конструкції виробу, %		Вибір способів з'єднання частин виробу, %				
КГ	45		43,4		59,3		28		29		38,9				
ЕК	47,2		42,9		57,2		25,6		29,4		40,8				
Художньо-декоративне рішення.															

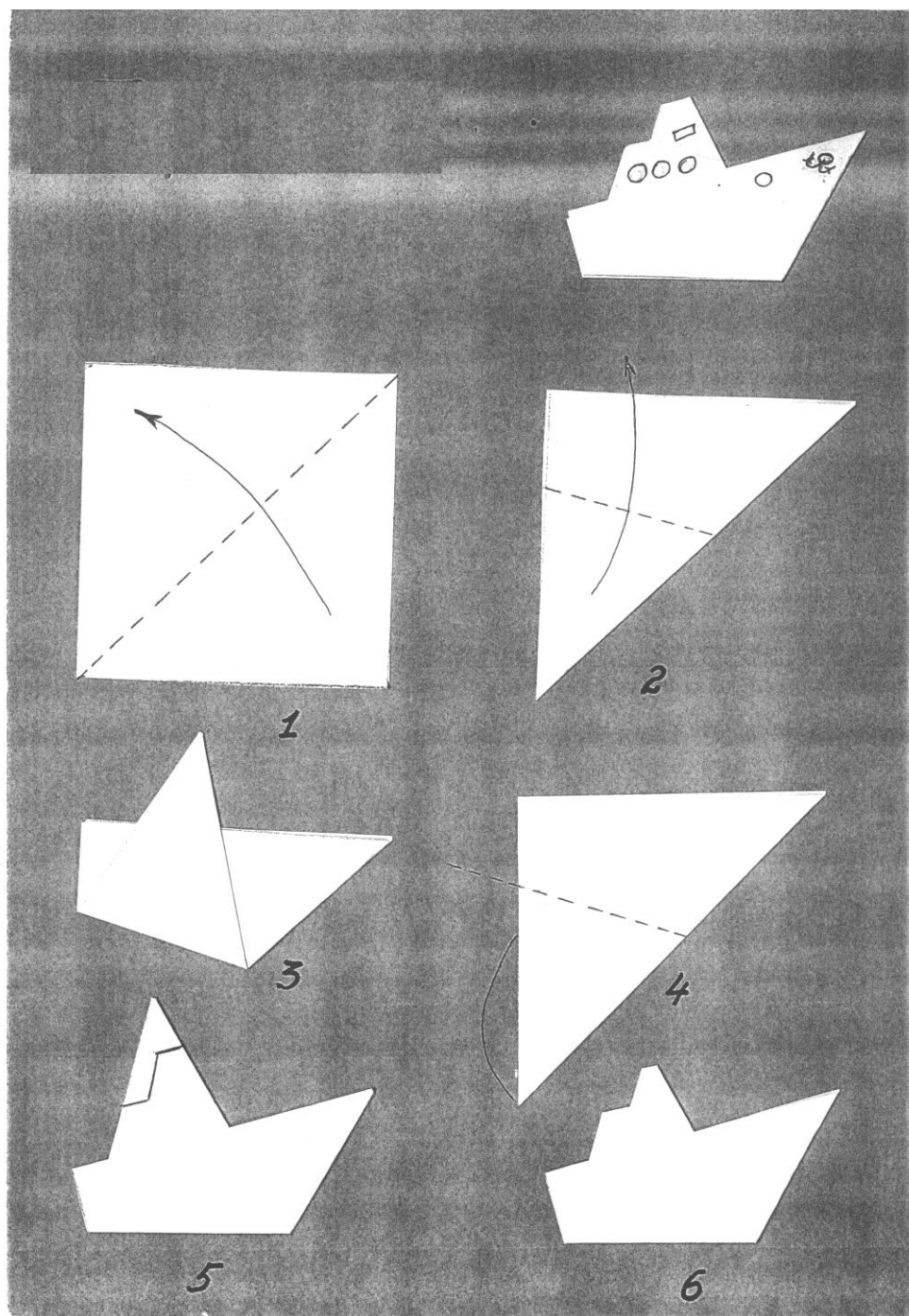
Групи	Складати план-схему виготовлення виробу, %	Розробка ескізу декоративної композиції, %	Добирати і поєднувати кольорові сполучення, %	Узагальнення кольору у декоративном у оточенні, %	Розміщувати елементи декору на площині різної форми, %	Підкреслювати ідею задуму допоміжними елементами, %	Взаємозв'язок матеріалу і декорування їх залежність від призначення, %
КГ	42	48,9	41,2	32	33,5	31,5	41,5
ЕК	41,2	50	53,3	40,5	41	46,4	47,4

Іграшка з картонних конусів та циліндрів

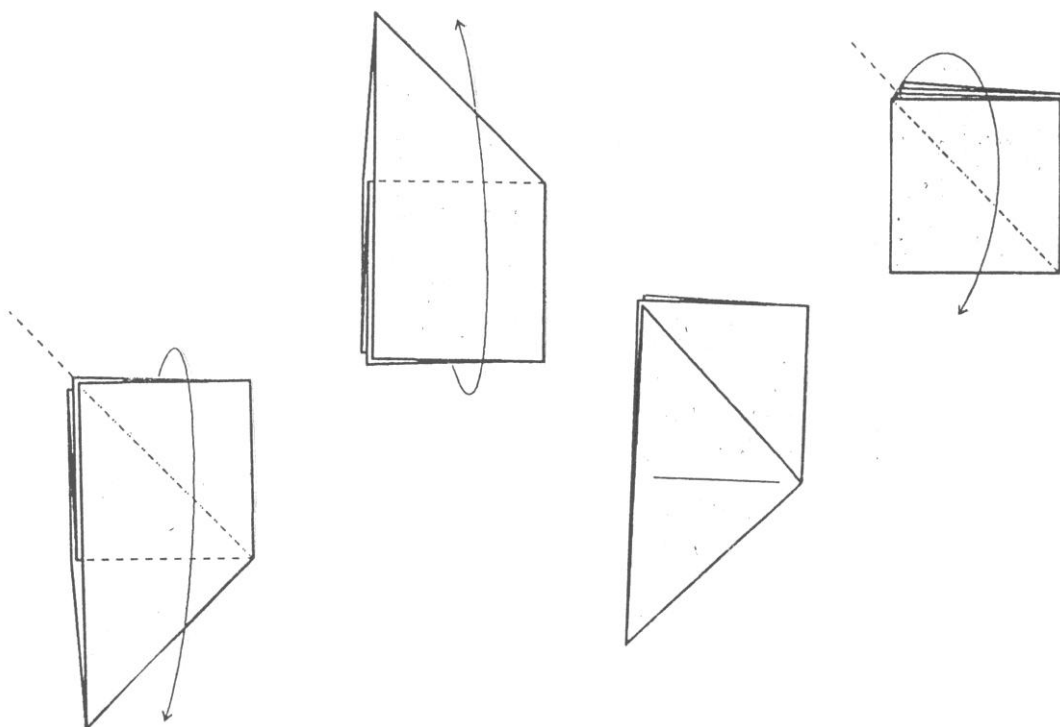
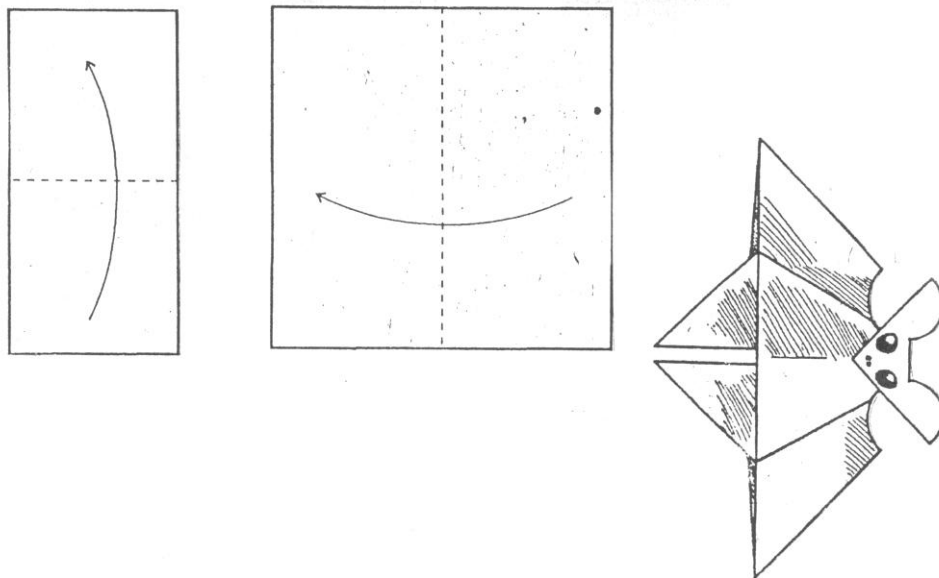

Журавлик

Кажан

Іграшка з пластикових пляшок

